

14. — Մարկոս Վրդ. Նորաեկեցի, 1810. — Նոյն, 55:

15. — Ղազար Վարդապետ, 1813. — Նոյն, 55, 440:

16. — Մասթոս Արք. Տէր Ղուկասեանց, Զնաբերդցի, որդի Ալեքսանի և Նիկարի 1814—28. — Նոյն, 56, 193—4, 381, 449, 472, 475:

17. — Փիլիպպոս Սպալցեոսեցի, 1835. — Նոյն, 56:

18. — Կարապետ Վրդ. Գնիբիկեցի, 1840. — Նոյն, 56:

Երկրաշարժը, 1840 Յունիս 20ին, կը քանդէ եկեղեցւոյ զանազատունը. — Նոյն, 15:

19. — Երեմիա Վրդ. Մելիք-Թանգեանց, 1850—1864. — Վանքին մէջ կը կատարէ ընդհանուր նորոգութիւններ և շինել կուտայ շարք մը սենեակներ. — Նոյն, 15, 40, 334, 347:

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ. — Ս. Կարապետի Վանքին մշակութային գործունէութենէն քիչ արդիւնքներ ծանօթ են. այսպէս,

Ա. — Աստուածատուր Գրիչ, 1648—64. — Օրինակած է,

1. — Աստուածաբան, 1648ին, Զահեցի Միրզայի յիշատակին. — Երնջակ, էջ 269,

2. — Աղօթագիրք, 1664ին, ի վայելուձ Մելիքեթի. — Երնջակ, էջ 173:

Բ. — Մեսրոպ Վրդ. Խիզանցի, 1649ին, հոս կ'աւարտէ օրինակութիւնը Աւետարանի մը, որուն սկսած էր Ասպահանի մէջ. — Հանդ. Ամս. 1889, էջ 269:

Գ. — Տէր Շմաւոն Գրիչ, 1659—62. — Օրինակած է 1659ին մէկ Քարոզագիրք, Յովհաննէս Որոտնեցիի. — Կարինեան ծուցակ, Թ. 2148:

Նոյն Թուին նորոգած է 1603ին գրուած Աւետարան մը. — Երնջակ, էջ 215:

Դ. — Թաղէոս Գրիչ, որդի Գրիգորի, 1666ին օրինակած է մէկ ձեռոց. — Երնջակ, էջ 240, 241, 316 (Յ. 132):

Ե. — Մեսրոպ Վարդապետ Գրիչ, 1701ին օրինակած է մէկ Հաւանց վարք, Ժողովածոյ Հայոց և Ֆռանդաց. — Երնջակ, էջ 118:

Զ. — Եսայի Վարդապետ, Գրիչ, 1713ին օրինակած է մէկ Դիոն, Արիսպագացի. — էջմիածին, 1961, Գ. 61:

ԿԼՆՈՆԵԿԻՏԿԱԿԱՆ

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐԸ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԷՋ

է.

ՈՐՈՐԻՆ Է ՎԱՐԴԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐ ՅԱԼՈՒ ԻՐԱՌՈՒՆՎՈՐ

Բայց կ'երևի թէ վարդապետը ինքն իր բնութեան հետեան զոգ գեղձում, ներքե գոռ պիտի բանար շտաով. ուսուցանելու, քարոզելու պաշտօնը իր անհամեմատելի հրապոյրն ունի, որ կրնար և կրնայ գեռ շատիւր գիտովցնել, այս շատիւր, որ առանց պատրաստութեան, միայն փառքի և ցոյցի համար պիտի ուզէին ունենալ Գաւազան և Աթու: Հնադոյն ժամանակներու մէջ տեսանք արդէն թէ ի՞նչ զանգատներ կային և ի՞նչ միջոցներ ձեռնառնուած էին զեղծումներու և ապիպարութիւններու դէմ: Եւ այս դարուն մէջ ալ՝ երբ մէկ կողմէն այնքան արժանաւոր և փառաւոր գէմքերու կը հանդիպինք վարդապետական Աթուի վրայ, միւս կողմէն կը տեսնենք կանոններ և զանգատներ, որոնք անփառանքներու, անարժաններու բազմութիւնը կը շեշտեն: Այս զեղծումները, հաւանաբար կրիկիւր, Կ. Պոլսի, Երուսաղէմի թեմերուն մէջ երևան եկած էին աւելի. այնպէս որ Փիլիպպոս Կթղ. 1651ին, իրաւապէմ մէջ, ուր 13 կանոններ հաստատեցին կրիկիւր ներսէս կթղ.ին

է. — Սամուէլ Վարդապետ, Գրիչ, 1718ին օրինակած է մէկ Սազր, Երնջակի առաջնորդ Մեսրոպ Եպիսկոպոսի պատուէրով. — էջմիածին, 1961, է. 60:

Ը. — Շմաւոն Գրիչ, 1758ին օրինակած է մէկ Քարոզագիրք, Գրիգոր Տաթևացիի. — Երնջակ, էջ 316 (Յ. 222):

Թ. — Ղուկաս Վարդապետ, Գրիչ, 1802ին օրինակած է մէկ Հաւաքածոյ. — Երնջակ, էջ 140:

ՆՈՐԱԹՐ ԵՊՍ. ԵՈՒԿԱԿԱՆ

և Երուսաղէմի Աստուածատուր Պատրիարքին հետ միասնորհուրդ, վարդապետութեան խնդիրն ալ կանոնի տակ առնել տուաւ: Եմու թերօրք՝ մի համարձակեցի ոչ վարդապետ անխորաբար տալ զիշխանութիւն վարդապետութեան ամենայն ումեք, եթէ ոչ իցէ նուիրեալն կատարեալ ուսմամբ և առաքինութեամբ և հասակաւ և աստուածայն նով երկիւղիւ և վկայեալ յամենեցունց: Զի այսու պատճառաւ բազումք անկարգու թիւնք և գայթակղութիւնք մտին յեկեղեցի: Եւ թէ ստուգանալք քամահիցեն զայս հրաման, տուող իշխանութեանն անկցի ի պատւոյն, և առող իշխանութեանն անընդունակ լիցի» (Ա. Դատք. Պատմ. եր. 326): Ո՞ր գիտէ, ի՞նչչափ ծանր և անտանելի եւ դաժն է գայթակղութիւններ, որ այսչափ բուռն և կտրուկ միջոցներ ձեռք կ'առնուին, և ոչ միայն առանց որոշ պայմաններու գործադրութեան վարդապետ եղողներ չեն ընդունուիր, այլ մասնաւոր իշխանութիւն տուող վարդապետն ալ կը գրկուի իր իշխանութիւնէն:

Դար մը ետքը Միմօն կթղ - գեա Նոյն գեղձումներ կը նկարագրէ Կիլիկիոյ և Կ. Պոլսի թեմերուն մէջ. «Եւ վարդապետքն որք չեն ժամանալ ի քսան ամս ընդ Արեղայութեան տունուն և զՄայրաքոյն Գաւազան, յորս գրէ թէ ոչ գտանի Արեղայ և կամ Մասնաւոր վարդապետ, այլ որք ենն՝ են ի Մայրաքոյն աստիճանի» (Ջաֆա, եր. 99):

Եւ իրաւի այս գեղձումն է, որ դեռ կը տիրէ մինչև հիմա, այնպէս որ երբ էջմիածնի մէջ, Ռուսահայոց վարդապետներու մէջ հազիւ քանի մը ծայրագոյններ կան, ասորին ամէն վարդապետ կ'ազէ Մայրաքոյն ըլլալ: Իսոյց այս երևոյթը, այս գեղձումը իր բանաւոր պատճառն ունի: Այսինքն՝ քանի որ Մայրաքոյն վարդապետութիւնը կամ Մեծ վարդապետութիւնը կորսնցուցած է իր նախնական և իսկական նշանակութիւնը և եղած է պարզապէս արտոյտ մը, որ ոչինչ կը յիշեցնէ իր հին պաշտօնէն ու պարտաւորութիւնէն, քանի որ և որ այսպիսի արտադրութեամբ տրուէր, ոչ այլևս վարդապետի կողմէն, այլ եպիսկոպոս եղած վարդապետի կողմէն: Վարդապետութեան արգի վիճակը թէ՛ իշխանութիւնը

տուողներու կողմէն և թէ՛ իշխանութիւնը առնողներու կողմէն, բոլորովին հակառակ է ուրիշ վարդապետութեան ծագանալուն և վարդապետութեան դիրքն ու արժանապատուութիւնը պահելու համար գրուած օրէնքներուն և կանոններուն հետ:

Ը.

ՀՈՐԱԳՈՅՆ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պէտք է նկատի առնել սակայն, նաև այն ջանքերը, որոնք մեր ժամանակներուն մէջ թափուեցան վարդապետութեան եթէ ոչ հին նշանակութիւնը վերահաստատելու, գոնէ վարդապետութեան պատրաստութեան որոշ ըմբռնում մը հաստատելու համար: Առաջին ձեռնարկը Գէորգ Գ. Կաթողիկոս ըրաւ այս ժամանակ՝ էջմիածնի ձեռնարանին հաստատութեամբ: Որոշ մ. վրդ. Ստեփանէ (ետքը Եպիսկոպոս, վրդ.), որ Ռուսահայոց ամենէն փայլուն բեմադրացի էր, վարդապետ բառին վրայ գրելու տանի, օտպէս կը խօսի Գէորգ Գ. ի ձեռնարկին նկատմամբ:

«Երբ հոգեւորականներ լից զիտութիւնը պոկոսից, վարդապետ կոչումն եւ կորցրեց իր նուիրական նշանակութիւնը, և ամէն միանձն հոգեւորական, արեղայն ձեռնադրուելուն պէս, սկսեալ էր վարդապետ կոչուիլ մինչև վերջին ժամանակ: Հայ Եկեղեցու նուիրական կարգ և կանոն սիրող և վերանորոգող Գէորգ Գ. հոգեւորայ Կաթողիկոսը, ինչպէս ուրիշ բազմաթիւ կենսական խնդիրներ, այս խնդիրն ևս յաւրոյց, փափաքելով զիտական հոգեւորականներէ՝ ստեղծել, որի համար և հիմնեց էջմիածնի Մայր Աթոռում ձեռնարան, հրամայեց որ այսուհետեւ վարդապետ կոչումն զիտութեամբ իրաւունքով և ատանձին օրէնքով հետ, և նախ քան այդ իրաւունք օտանալը միանձն հոգեւորականները չկոչուին վարդապետ, այլ միայն արեղայ (Մ. Ռ., Բ. ապ. Ա. Պատրիարքարկ, 1898, էջ 487-488):»

Մեր Դպրեմանքի հաստատութիւնը ըստ միջոց մըն էր Կ. Պոլսի Պատրիարքութեան սահմաններուն մէջ առաջը տանելու համար տիրող վարդապետական գեղձումնե-

յուն, որոնք թէ՛ և չափաւորուեցան զգաւապէս, բայց զժախտաբար չվերջացան: Վարդապետութիւնը (Մասնաւոր և Մայրագոյն) Դպրեմանքի մէջ իր գիտական և ճիշդ վարդապետական (= Doctorat) իմաստով կատարեցաւ որոշ դասընթացքի մը և ալդ կասեցնեց իր անունը ալ գրաւոր որոշ աշխատութիւններու հետ: Դպրեմանքի մէջ անոնք որ վարդապետ պիտի ըլլան, ուսման հետ հեղեցական պաշտօնէութեան աստիճաններու մէջ ալ կը բարձրանան, և քահանայական ձեռնադրութիւն ու օծում, և վեղարի օրհնութիւն առնելէ ետքը, տարի մը կը մնան վանքը, և այդ ժիշկին մէջ գրաւոր աշխատութիւն մը (թէզ) կը պատրաստեն՝ պաշտօնապէս տրուած նիւթի մը վրայ: այս թէզը փոքր աշխատութիւն մըն է, զոր անպատճառ կատարելու է վարդապետական գումարան առնելու համար: Ետքը աւելի ընդարձակ աշխատութիւն մը պէտք է պատրաստէ վարդապետը, որուն նիւթը դարձեալ պաշտօնապէս կը տրուի: ասի մեծ աշխատութիւն մըն է, զոր ներկայացնելէ ետք՝ կ'ընդունի Մայրագոյն Վարդապետութեան իշխանութիւնը: Մեր դասարանը ճշդիւ գործադրեց Դպրեմանքին այս ծրագիրը, որ չենք դիտեր ի՞նչ պատճառաւ չպահուեցաւ յաջորդ դասարաններու համար իր բոլոր լրութեան մէջ, այնպէս որ առաջին փոքր աշխատութիւնը մնաց միայն՝ իբր պայման Մասնաւոր վարդապետութիւնը կամ գաւազանի իշխանութիւնը առնելու: Իսկ Մայրագոյնութիւնը հիմա կը տրուի, գոնէ Պատրիարքարանի արդի տեսութեամբ, ամէն անոնք, ըլլան Դպրեմանքի կամ ոչ, որոնք Առաջնորդական որ և է պաշտօնով գաւառները կ'երթան, վաւելու համար եպիսկոպոսական պաշտօններ:

Այս ալ տարբեր խնդիր մըն է, որ կըրնայ առանձին ուսումնասիրութեան մը նիւթ ըլլալ: Որովհետեւ եպիսկոպոսական շտա մը աթոռներու վրայ վարդապետներ բազմած են, Մասնաւոր կամ Մայրագոյն վարդապետներ անխտիր, ինչ որ բաւական հին ատենէ ի վեր սովորութիւն եղած և տեղի տուած է կանոնադրական կարգ մը շփոթութիւններու, որոնց մէջ թերեւ կրնայ փնտռուիլ վարդապետական և եպիսկոպոսական իշխանութիւններու ձուլումն ալ:

Այսքան փոփոխութիւններու նշանակեալ վարդապետութեան մը ապագային ինչ պիտի ըլլայ: Կարելի չէ գուշակել զայն: Բայց եթէ կարելի է բան մը հետեւեցնել վարդապետութեան, անշուշտ Մայրագոյն վարդապետութեան վրայ է խօսքը, արդի վիճակէն, որ ինչպէս ըսինք օրիցու մը ետքած է՝ միմիայն գոհացում տալու համար չտեսնու անխտաւ փառասիրութեան, պէտք է ցաւիլ որ այլևս իր հին և գործնական նշանակութիւնը պիտի չունենայ ան Հայ Եկեղեցոյ մէջ: Այն նշանակութիւնը, որ փայլեցաւ մասնաւոր Սիննեաց վարդապետարանին մէջ, և պիտի նմանի վարդապետի մը, որ երկինքի վրայ, հեռուն, իբր նոր և քանչիւր երևոյթ, բաւական ատեն կը լուսաւորէ, կը հրապուրէ և կ'անհետի — հազիւ հետք մը թողլով իր ընական ընթացքին մէջ, և յուշք մը միայն աստղաբաշխական տարիգրութեան մէջ:

Վարդապետութեան արդի վիճակին վրայ, Դուրեան Սրբազան, տասը տարի առաջ, սակայն կը խորհրդածէր Մաշի մէջ Մայրագոյն վարդապետութեան վրայ աստղանշերով ստորագրած «Մայրագումութեան Ասթիճան» յօդուածին մէջ:

«Մայրագոյն վարդապետութեան աստիճանն այսօր մեր եկեղեցոյն մէջ անցնի մը կը նկատուի գէպի յեպիսկոպոսութիւնն, սակայն՝ եթէ իր ծագումին մէջ ուզենք դիտել այդ աստիճանի նշանակութիւնը և գոյութեան պատճառը, չենք տեսներ որ ան ուղղակի աղերս մը ունեցած ըլլայ եպիսկոպոսական պաշտօնի հետ, կամ նախարդականութեան որ և է հանգամանք մը ունեցած ըլլայ ինքնին, այլ՝ ինչպէս երեցութիւն իր աւագութիւնն ունէր գլխաւորապէս մայր եկեղեցիներու մէջ, եպիսկոպոսութիւնն իր արեւութիւնն ընդարձակ գաւառներու համար, վարդապետութիւնն ալ իր մեծութիւնը կամ ծայրագումութիւնը ունեցաւ մայր վանքերու մէջ: Անշուշտ անոնք մեծ վարդապետի դիրքն ու պաշտօնը պիտի վայելէին անոնք՝ որ վանքերու կամ կաթողիկոսարաններու մէջ Ս. Գիորք եւայն կը դասախօսէին խումբ մը կրօնաւորներու կամ եկեղեցականներու: սակայն և այնպէս պատմական իրողութիւն մըն է թէ ծայրագոյն կոչուած իշխա-

նութեան աստիճանի պաշտօնական տըւ-
չութիւնը Տաթևու Դպրոցին մտածումն ե-
ղաւ ԺԴ. դարուն, որ Նպատակ ունեցաւ
քարոզչիչներ պատրաստել և ամէն կողմ
զրկել զանոնք՝ ազգային եկեղեցական հա-
ւատքին պաշտպանութեանը համար, ինչ-
պէս պէտքը կը պահանջէր:

Տարակոյս չկայ թէ վարդապետական
այդ իշխանութիւնը չէր կրնար ունենալ
այս կամ այն եպիսկոպոսը. վասնզի ուրիշ
բան էր Հին և Նոր Կտակարանի և արտա-
քին գիտութեանց հմտութիւնն ունենալ և
ուսուցանել վանքերու մէջ բազմաթիւ ա-
շակերտութիւն մը ունենալով իր չուրջը,
ուրիշ բան էր գաւառական եպիսկոպոսի մը
քով ծառայել իբրեւ փոխաւոր և յետոյ
բարձրանալ նոյն տեղւոյ աթոռին վրայ:

ԺԴ. դարէն յետոյ տակաւին երկար Ժա-
մանակ ծայրագոյն վարդապետներ եպիսկո-
պոսական աստիճանի չկրցան բարձրանալ,
ամէն արժանիք ունենալով հանդերձ. և
ուրիշներ եպիսկոպոս եղան՝ առանց կանո-
նաւոր ուսում մը իսկ ըրած ըլլալու:

Այսու ամենայնիւ՝ բարերար ազդեցու-
թիւն մը կրցաւ ունենալ Տաթևու Դպրոցը
իր առաջադրած նպատակով՝ որուն հետեւե-
ցան ուրիշ մէկ քանի վանքեր ալ, վասնզի
Ժամանակ անցնելէ վերջ՝ եպիսկոպոսական
աստիճանի բարձրացման համար տեսակ մը
պահանջում նկատուեցաւ ծայրագոյն վար-
դապետի արժէքը չինել նախ, Բայց ո՞ր
գեղեցիկ նպատակ իր միջոցներու մէջ չը
սայթաքիր երբեմն. արի տես ծայրագոյն
աստիճանի արարողութեամբ տեսակ մը
նուիրապետական ձև աւելցած եղաւ Մաշ-
տոցի մէջ, և հիւսմ այդ տասն որոշ սան-
դուխէն պաշտօնապէս ելնել բաւական կը
համարուի, յետոյ եպիսկոպոսութեան թե-
ւակոյտելու համար:

Շատ օգտակար կ'ըլլայ Հայոց եկեղեց-
ւոյն համար՝ եթէ Տաթևու Դպրոցին պալ-
մունները յարգուին՝ ըստ պահանջման Ժա-
մանակին, և հարկ չկայ որ ծայրագոյն ին-
խանութեան տիրանան այն վարդապետնե-
րը՝ որ եկեղեցական ուսուցման հեղինա-
կութիւնը չունին, ո՞րքան ալ ծերացած ըլ-
լան . . . Բայց՝ եպիսկոպոսութեան բարձ-
ւանալ՝ առանց ծայրագոյն վարդապետու-
թեան աստիճանն ունենալու՝ արդէն ընդ-

հանուր եկեղեցւոյ սովորութիւնն էր, որ
կրնայ տեսլ բաւել՝ թէ և ոչ առանց ան-
պատեհութեան (Մատթ. 18. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000. 1001. 1002. 1003. 1004. 1005. 1006. 1007. 1008. 1009. 1010. 1011. 1012. 1013. 1014. 1015. 1016. 1017. 1018. 1019. 1020. 1021. 1022. 1023. 1024. 1025. 1026. 1027. 1028. 1029. 1030. 1031. 1032. 1033. 1034. 1035. 1036. 1037. 1038. 1039. 1040. 1041. 1042. 1043. 1044. 1045. 1046. 1047. 1048. 1049. 1050. 1051. 1052. 1053. 1054. 1055. 1056. 1057. 1058. 1059. 1060. 1061. 1062. 1063. 1064. 1065. 1066. 1067. 1068. 1069. 1070. 1071. 1072. 1073. 1074. 1075. 1076. 1077. 1078. 1079. 1080. 1081. 1082. 1083. 1084. 1085. 1086. 1087. 1088. 1089. 1090. 1091. 1092. 1093. 1094. 1095. 1096. 1097. 1098. 1099. 1100. 1101. 1102. 1103. 1104. 1105. 1106. 1107. 1108. 1109. 1110. 1111. 1112. 1113. 1114. 1115. 1116. 1117. 1118. 1119. 1120. 1121. 1122. 1123. 1124. 1125. 1126. 1127. 1128. 1129. 1130. 1131. 1132. 1133. 1134. 1135. 1136. 1137. 1138. 1139. 1140. 1141. 1142. 1143. 1144. 1145. 1146. 1147. 1148. 1149. 1150. 1151. 1152. 1153. 1154. 1155. 1156. 1157. 1158. 1159. 1160. 1161. 1162. 1163. 1164. 1165. 1166. 1167. 1168. 1169. 1170. 1171. 1172. 1173. 1174. 1175. 1176. 1177. 1178. 1179. 1180. 1181. 1182. 1183. 1184. 1185. 1186. 1187. 1188. 1189. 1190. 1191. 1192. 1193. 1194. 1195. 1196. 1197. 1198. 1199. 1200. 1201. 1202. 1203. 1204. 1205. 1206. 1207. 1208. 1209. 1210. 1211. 1212. 1213. 1214. 1215. 1216. 1217. 1218. 1219. 1220. 1221. 1222. 1223. 1224. 1225. 1226. 1227. 1228. 1229. 1230. 1231. 1232. 1233. 1234. 1235. 1236. 1237. 1238. 1239. 1240. 1241. 1242. 1243. 1244. 1245. 1246. 1247. 1248. 1249. 1250. 1251. 1252. 1253. 1254. 1255. 1256. 1257. 1258. 1259. 1260. 1261. 1262. 1263. 1264. 1265. 1266. 1267. 1268. 1269. 1270. 1271. 1272. 1273. 1274. 1275. 1276. 1277. 1278. 1279. 1280. 1281. 1282. 1283. 1284. 1285. 1286. 1287. 1288. 1289. 1290. 1291. 1292. 1293. 1294. 1295. 1296. 1297. 1298. 1299. 1300. 1301. 1302. 1303. 1304. 1305. 1306. 1307. 1308. 1309. 1310. 1311. 1312. 1313. 1314. 1315. 1316. 1317. 1318. 1319. 1320. 1321. 1322. 1323. 1324. 1325. 1326. 1327. 1328. 1329. 1330. 1331. 1332. 1333. 1334. 1335. 1336. 1337. 1338. 1339. 1340. 1341. 1342. 1343. 1344. 1345. 1346. 1347. 1348. 1349. 1350. 1351. 1352. 1353. 1354. 1355. 1356. 1357. 1358. 1359. 1360. 1361. 1362. 1363. 1364. 1365. 1366. 1367. 1368. 1369. 1370. 1371. 1372. 1373. 1374. 1375. 1376. 1377. 1378. 1379. 1380. 1381. 1382. 1383. 1384. 1385. 1386. 1387. 1388. 1389. 1390. 1391. 1392. 1393. 1394. 1395. 1396. 1397. 1398. 1399. 1400. 1401. 1402. 1403. 1404. 1405. 1406. 1407. 1408. 1409. 1410. 1411. 1412. 1413. 1414. 1415. 1416. 1417. 1418. 1419. 1420. 1421. 1422. 1423. 1424. 1425. 1426. 1427. 1428. 1429. 1430. 1431. 1432. 1433. 1434. 1435. 1436. 1437. 1438. 1439. 1440. 1441. 1442. 1443. 1444. 1445. 1446. 1447. 1448. 1449. 1450. 1451. 1452. 1453. 1454. 1455. 1456. 1457. 1458. 1459. 1460. 1461. 1462. 1463. 1464. 1465. 1466. 1467. 1468. 1469. 1470. 1471. 1472. 1473. 1474. 1475. 1476. 1477. 1478. 1479. 1480. 1481. 1482. 1483. 1484. 1485. 1486. 1487. 1488. 1489. 1490. 1491. 1492. 1493. 1494. 1495. 1496. 1497. 1498. 1499. 1500. 1501. 1502. 1503. 1504. 1505. 1506. 1507. 1508. 1509. 1510. 1511. 1512. 1513. 1514. 1515. 1516. 1517. 1518. 1519. 1520. 1521. 1522. 1523. 1524. 1525. 1526. 1527. 1528. 1529. 1530. 1531. 1532. 1533. 1534. 1535. 1536. 1537. 1538. 1539. 1540. 1541. 1542. 1543. 1544. 1545. 1546. 1547. 1548. 1549. 1550. 1551. 1552. 1553. 1554. 1555. 1556. 1557. 1558. 1559. 1560. 1561. 1562. 1563. 1564. 1565. 1566. 1567. 1568. 1569. 1570. 1571. 1572. 1573. 1574. 1575. 1576. 1577. 1578. 1579. 1580. 1581. 1582. 1583. 1584. 1585. 1586. 1587. 1588. 1589. 1590. 1591. 1592. 1593. 1594. 1595. 1596. 1597. 1598. 1599. 1600. 1601. 1602. 1603. 1604. 1605. 1606. 1607. 1608. 1609. 1610. 1611. 1612. 1613. 1614. 1615. 1616. 1617. 1618. 1619. 1620. 1621. 1622. 1623. 1624. 1625. 1626. 1627. 1628. 1629. 1630. 1631. 1632. 1633. 1634. 1635. 1636. 1637. 1638. 1639. 1640. 1641. 1642. 1643. 1644. 1645. 1646. 1647. 1648. 1649. 1650. 1651. 1652. 1653. 1654. 1655. 1656. 1657. 1658. 1659. 1660. 1661. 1662. 1663. 1664. 1665. 1666. 1667. 1668. 1669. 1670. 1671. 1672. 1673. 1674. 1675. 1676. 1677. 1678. 1679. 1680. 1681. 1682. 1683. 1684. 1685. 1686. 1687. 1688. 1689. 1690. 1691. 1692. 1693. 1694. 1695. 1696. 1697. 1698. 1699. 1700. 1701. 1702. 1703. 1704. 1705. 1706. 1707. 1708. 1709. 1710. 1711. 1712. 1713. 1714. 1715. 1716. 1717. 1718. 1719. 1720. 1721. 1722. 1723. 1724. 1725. 1726. 1727. 1728. 1729. 1730. 1731. 1732. 1733. 1734. 1735. 1736. 1737. 1738. 1739. 1740. 1741. 1742. 1743. 1744. 1745. 1746. 1747. 1748. 1749. 1750. 1751. 1752. 1753. 1754. 1755. 1756. 1757. 1758. 1759. 1760. 1761. 1762. 1763. 1764. 1765. 1766. 1767. 1768. 1769. 1770. 1771. 1772. 1773. 1774. 1775. 1776. 1777. 1778. 1779. 1780. 1781. 1782. 1783. 1784. 1785. 1786. 1787. 1788. 1789. 1790. 1791. 1792. 1793. 1794. 1795. 1796. 1797. 1798. 1799. 1800. 1801. 1802. 1803. 1804. 1805. 1806. 1807. 1808. 1809. 1810. 1811. 1812. 1813. 1814. 1815. 1816. 1817. 1818. 1819. 1820. 1821. 1822. 1823. 1824. 1825. 1826. 1827. 1828. 1829. 1830. 1831. 1832. 1833. 1834. 1835. 1836. 1837. 1838. 1839. 1840. 1841. 1842. 1843. 1844. 1845. 1846. 1847. 1848. 1849. 1850. 1851. 1852. 1853. 1854. 1855. 1856. 1857. 1858. 1859. 1860. 1861. 1862. 1863. 1864. 1865. 1866. 1867. 1868. 1869. 1870. 1871. 1872. 1873. 1874. 1875. 1876. 1877. 1878. 1879. 1880. 1881. 1882. 1883. 1884. 1885. 1886. 1887. 1888. 1889. 1890. 1891. 1892. 1893. 1894. 1895. 1896. 1897. 1898. 1899. 1900. 1901. 1902. 1903. 1904. 1905. 1906. 1907. 1908. 1909. 1910. 1911. 1912. 1913. 1914. 1915. 1916. 1917. 1918. 1919. 1920. 1921. 1922. 1923. 1924. 1925. 1926. 1927. 1928. 1929. 1930. 1931. 1932. 1933. 1934. 1935. 1936. 1937. 1938. 1939. 1940. 1941. 1942. 1943. 1944. 1945. 1946. 1947. 1948. 1949. 1950. 1951. 1952. 1953. 1954. 1955. 1956. 1957. 1958. 1959. 1960. 1961. 1962. 1963. 1964. 1965.